

BÁLINT FERENC
HARCI GÁZOK

A Nagy Háború egyik borzalmas „újítása” a harci gázok alkalmazása volt. Ezeket a fegyvereket már megjelenésük előtt betiltották – az 1899-es és 1907-es hágai egyezmények nem engedték a fojtó gázokkal töltött lövedékek és a mérgezést okozó fegyverek alkalmazását –, s ezeket a konvenciókat szinte valamennyi hadviselő fél aláírta. Ez azonban a gyakorlatban nem jelentett akadályt: már 1914 folyamán mindkét oldal bevetett gázokat, ezek azonban még nem halálos hatásúak voltak, „csupán” harc képtelenséget okoztak.

Osztrák–magyar 1916 M gázálc. A két oldalon látható kicsúcsosodás a törlőrác, ennek segítségével lehetett megtisztítani belülről a bepárasodott szemlencsét

A harci gázok alkalmazásának úttörője Fritz Haber német kémikus volt, aki egy halálos üzemi balesetből ötletet merítve a klórgáz bevetését javasolta a német hadvezetésnek. A klórgáz tömeges alkalmazására először 1915. április 22-én került sor a belgiumi Ypern közelében. Az ismeretlen fegyver borzasztó hatást gyakorolt a szemben álló, nagyrészt francia gyarmati ezredekre, a túlélők fejvesztve menekültek.

A GÁZVESZÉLY

A sors iróniája, hogy a gázveszély miatt óvatosan előrenyomuló német gyalogság nem tudta kihasználni a helyzetet, az antant csapatoknak hamarosan sikerült betömnüik az arcvonalukon keletkezett rést. A következő hónapokban a németek a nyugati és a keleti fronton is indítottak gáztámadásokat. Ezeket ún. kifúvással hajtották végre, tehát megfelelő széljárás esetén az első vonalakban elhelyezett gáztartályokból kiengedték a gázt, amelyet a légmozgás juttatott el az ellenséges állásokba.

Az antant természetesen azonnal az érvényes egyezmények megsértésével vádolta a németeket, miközben megkezdte a felkészülést a harci gázok alkalmazására. 1915. szeptember 25-én a britek Loosnál intéztek kifúvásos gáztámadást a németek ellen, ez azonban katasztrofális eredményt ért el az angolok számára. A szél

ugyanis megfordult és a gázt a brit állásokra fújta vissza. 1916 januárjában a franciák Verdunnél már gázzal töltött tűzérési lövedékeket vetettek be.

A légzőszervekre ható klór és foszgén mellett hamarosan más, jóval hatásosabb vegyületeket is bevetettek. A lewisit és a mustárgáz akkor is súlyos sérüléseket okozott, ha bőrfelülettel érintkezett.

Az osztrák–magyar hadvezetés kezdetben elutasította a gázfegyverek alkalmazását. 1916 januárjára azonban bebizonyosodott, hogy a szemben álló olasz és orosz erők is rendelkeznek harci gázzal, így a Monarchia szintén előkészületeket tett az új fegyver alkalmazására. A következő hónapban állították fel a cs. és kir. 62. különleges árkászászlóalj, amely valójában vegyiharc-alakulat volt. Az osztrák–magyar haderő az első gáztámadást 1916. június 29-én hajtotta végre a Doberdó-fennsíkon az olasz csapatok ellen. A gázt kifúvással juttatták célba, a felhasznált anyag klórgáz és foszgén keveréke volt. A felkészületlen és nem megfelelően felszerelt olaszok súlyos, 5-6000 fős veszteséget szenvedtek, az osztrák–magyar csapatok azonban csak korlátozott eredményeket könyvelhettek el. Az olasz haderő viszont a későbbiekben több vegyi támadást intézett a Monarchia csapatai ellen. A 62. különleges árkászászlóaljnak ez volt az egyetlen önálló bevetése. A háború folyamán még három alkalom-

mal került sor az osztrák–magyar vegyiharc-aszlóalj alkalmazására, mindannyiszor német alárendeltségben, a keleti fronton. A kifúvás és a gáztöltetű tűzérési lövedékek mellett számos más módon is célba juttathatták a vegyi anyagokat. Az I. világháború során légi bombák, sőt kézi- és puszkagránátok is szolgáltak vegyi fegyverként. A módszerek közül meg kell említeni a gázvetőt. A feltalálójáról Livens-vetőnek nevezett szerkezetet a britek alkalmazták először. Ez tulajdonképpen egy különleges aknavető volt, amely egy 14 kilogrammos, gázzal töltött tartályt lött ki. Ez a levegőben is felrobbanhatott, szétterítve a gázt, vagy a becsapódás után időzítővel több tartályt is felrobbanhattak egy-

Osztrák–magyar katonák a lövészárokból, a két ülő katona 1916 M törlőrác gázálcot visel. A gázálcokból többféle méretet gyártottak, így elvileg minden katonát rá illő maszkkal szereltek fel.

Gázálcchorddobozt viselő osztrák–magyar tisz. A gázmaszkot mindig használatra kész állapotban kellett tartani.

Honvéd hadnagy 1916 M törlőráncoz gázálarcban. A zubbony gallérján távirójelvény látható (fent) Osztrák–magyar 1918 M gázálarc és horddoboza. Az álarctestet olajjal impregnált bőrből készült, ami jóval tartósabbnak bizonyult a gumírozott vászonból készült gázálarcknál (lent)

szerre. Az eszköz sikerét látva a németek is kifejlesztették a saját változatukat. 1917. október 24-én az osztrák–magyar és német csapatok egy ilyen gázvetős támadást hajtottak végre az Isonzónál, a mai szlovéniai Bovec település közelében. A gázvetők előkészítését egy német utászszázaló véggezte.

A GÁZÁLARCOK

A harci gázok használata maga után vonta a gázálarcok megjelenését. Az első yperni gáztámadáskor a tartályokat kezelő német műszaki katonák oxigénlégző készülékekkel voltak felszerelve. Hasonló eszközöket a bányamentők használtak. A támadásra induló gyalogságot légáteresztő textilből készült védőmaszkkal szerelték fel, amelyet a használathoz a gázt semlegesítő oldattal kellett átítatni.

A későbbiekben a hadviselő felek által rendszeresített első gázvédő maszkok ugyanezen az elven működtek. A korai modellek csupán a viselő orrát és száját fedték be, a védelmet csak később terjesztették ki a szemekre is. Egyes típusok fejre húzott zsákra hasonlítottak. A legnagyobb problémát a működési elv jelentette, hiszen ezek az eszközök csak akkor működtek, ha át voltak itatva a megfelelő semlegesítő anyaggal. Ennek érdekében olyan hordozóeszközöket rendszeresítettek hozzájuk, amelyekben nedves állapotban is lehetett tárolni a maszkokat. Gondot jelentett továbbá, hogy ezek az álarcok általában csak a klórgáz ellen nyújtottak védelmet.

1916-ban jelentek meg azok az eszközök, amelyek már magukon viselték a mai gázálarcon is megfigyelhető jellegzetességeket. A maszk nem légáteresztő anyagból (gumírozott vászonból, később impregnált bőrből) készült, és a viselő egész arcát befedte. Az álarcot hevederekkel lehetett a fejre rögzíteni úgy, hogy a szélek mentén ne juthasson be a gáz. A szemeket átlátszó lencse óvta és biztosította a tájékozódást. A szerkezet lelke egy fémszelencében elhelyezett szűrő volt, a belélegzett levegő ezen haladt át. Az elhasználandó szűrőt könnyen, az álarc levétele nélkül ki lehetett cserélni. A maszkok többségénél az kilélegzett levegő egy szelepen keresztül távozott az álarctestéből.

Az osztrák–magyar haderőben a németektől átvett gázálarctípusokat rendszeresítették. Az első, 1916-os modell álarctestete gumírozott vászonból készült. Mivel a szemlencsék

Olasz Poliavente típusú gázmaszk és horddoboz. A dobozon a következő felirat olvasható: Aki leveszi a maszkot, meghal. Mindig tartsd magadnál! (fent és lent)

párásodása állandó gondot okozott, az álarcokat úgynevezett törlőráncsal látták el. Ez azt jelentette, hogy az álarcotestet olyan bőre szabták, hogy a belső felével meg lehetett

törölni a szemlencsüket a maszk levétele nélkül. A német típusú gázálcokhoz előbb vászon hordtáskát, majd bádogból készült hordhengert rendszeresítettek. Ez megóvta az eszközt a károsodástól, és használatra kész, összeszerelt állapotban lehetett benne tárolni a maszkot. Bár az import mellett a Monarchiában is gyártottak gázálcokat, az iparnak nem sikerült maradéktalanul kielégítenie a haderő igényeit. A katonáknak az tanácsolták, hogy használják fel a zsákmányolt gázmaszkokat, illetve az elesettektől is szedjék össze a védőeszközöket. 1917-ben, miután Oroszország kivált a harcokból, a Monarchia orosz gázálcokat vásárolt a csapatok számára.

A harc gázok nemcsak az élő szervezetet károsították, hanem a fegyverzetet is, mivel felgyorsították a korróziót. Ennek kivédésére a fegyverek fémrészeit és a lőszerkeket gázvédő zsírral kezelték.

A gáz elleni védekezés fontos faktora volt a megfelelő kiképzés. A légénységet alaposan meg kellett tanítani a gázálc használatára. A gyakorlati felkészítés része volt a gázkamra: az álarcot viselő katonának ingerlő anyaggal teltetett helyiségbe kellett bemenniük és ott bizonyos időt eltölteniük. A próba során hamar kiderült, ha valaki nem megfelelően használta a védőfelszerelést. Az alakulatok állományából kijelölt tisztek és altisztek gázvédelmi tanfolyamon vettek részt. Ezek a szakfelkészítéssel átesett katonák egységükhöz visz-

Ausztrál katonák Small Box Respirator gázálcokban Ypernnél 1917-ben. Ennél a típusnál a szűrő a mellkason lógó táskában kapott helyet, és egy hajlékony gégecsővel csatlakozott a gázálcához

szatérve szervezték és irányították a harc gázok elleni védekezést.

Az alapos kiképzés és az egyre fejlődő védőeszközök dacára számos katona halt meg vagy szenvedett súlyos sérülést a harc gázok bevetése miatt. A kutatások szerint a harcoló felek összeszerveségének mintegy 8-9 százaléka írható a vegyi támadások számlájára. A világháború gázserültjei közé tartozott Adolf Hitler is, aki 1918 októberében egy brit mustárgáztámadás következtében rövid időre elvesztette a látását. Azoknak, akik a harcok során gázserülést szenvedtek el, hosszabb távú egészségügyi hatásokkal is számolniuk kellett: a későbbi kutatások bebizonyították, hogy a mustárgáznak kitett katonák körében megnőtt a rákos megbetegedések száma.

Kevésbé ismert, hogy az I. világháború vegyi fegyverei a mai napig veszélyt jelentenek. Belgium és Franciaország egykori csataterain ezerszám kerülnek elő lőszernek, köztük sok gáztöltetű lövedék, ezért a francia kormány automatizált üzemet létesített ezek megsemmisítésére. ♦

